

ГРОШІ В ДУХОВНОМУ БУТТІ ЛЮДИНИ

В Євангелії від Луки змальовується сцена однієї зі спокус Ісуса Христа першосвященниками й книжниками. Боючись знищити Месію відкрито, вони шукали привід скомпроментувати Його і тому «підіслали лукавих людей», які поставили Ісусу питання: «Чи дозволено нам давати податок кесарю, чи ні? Він же, зрозумівши лукавство їх, сказав їм: що ви Мене спокушаєте? Покажіть Мені динарій: чиє на ньому зображення й напис? Вони відповідали: кесаря. Він сказав їм: отже віддавайте кесарево кесарю, а Боже Богові».

Кожен перехідний період – чи то з зими на літо, чи то з літа на зиму, чи то будь-який інший – пов'язаний з додатковими труднощами, адже старі фактори перестають діяти, а нові ще тільки починають діяти й не ввійшли в повну силу. Саме тому особливо важко вирішити для себе цю проблему духовності й грошей молодій людині, чия особистість ще не до кінця сформована, тому ще не має твердих життєвих переконань. Тим більше, що процес становлення молодого людини відбувається в складних умовах інформаційного суспільства, де на юну душу одночасно впливає цілий комплекс різнопланових чинників, які на даному етапі є новими не тільки для молоді, але й для всього людства. Ціннісним орієнтиром у вирішенні цієї проблеми служить християнська мораль.

Актуальність даної теми визначається чинниками об'єктивного та суб'єктивного характеру. До числа об'єктивних причин слід віднести значне підвищення ролі грошей у сучасному суспільстві. Гроші перетворюються в універсальну міру життя в умовах розвитку «фінансової цивілізації», яку розуміють як проникнення «економічного» на інші рівні буття людини. Через призму грошей відбувається вироблення системи цінностей, народжується нова аксіологія, нова етика та нова духовність. Гроші диктують свою політику, нав'язують свій світогляд, свою філософію. Гроші перетворилися з інструменту економічної діяльності на головний вимір людської долі, позаяк багатство та бідність не лише зовнішні обставини життя, але й діапазон екзистенційних моделей, у якому людина переживає своє буття у світі.

Суб'єктивним моментом в обґрунтуванні актуальності даної теми є той факт, що проблема духовних цінностей надзвичайно загострюється в переломні (кризові) епохи історичного розвитку культури. За цих умов існує гостра потреба у соціально-філософському аналізі щодо грошей та їх місця у духовному просторі буття.

Мета роботи полягає в тому, щоб дослідити зміст і природу зв'язку грошей з духовними аспектами, які безпосередньо впливають на розвиток та функціонування особистості через призму духовного буття людини.

Об'єктом дослідження є феномен грошей як прояв духовного буття.

Предметом дослідження є духовно-філософський аналіз грошей як цінності в системі духовної діяльності, що є сферою буття.

Дуже часто задають таке питання: чи можна користатися благами сучасної цивілізації і чи не являються вони гріхом?

У відповідності із розумінням суті людини та її призначення на землі християнство бачить сенс її життя перш за все в пошуку Царства Божого.[17, 188] «...Шукайте Царства Божого, а те все додасться вам».[5, 1168] Ніякі земні блага самі по собі не можуть бути, з християнської точки зору, головною метою існування людини.[17, 188] «Яка бо користь людині, якщо вона здобуде весь світ, а душу свою занепасть? Або що дасть людина взамін за душу свою?».[5, 1174] Євангеліє зображає в образах і прикладах безумство тих, котрі в отриманні зовнішніх благ бачать основну мету свого життя, та вказує основи невідповідності цього світобачення. Особливо яскраво це виражено у притчі про багача, який покладав надію свого майбутнього на врожай (добробут), хоча із втратою життя він втрачає все. [5, 1167]

Одна із спокус, якою спокушав Христа нечистий була пов'язана з земними благами та владою. На що Ісус Христос сказав: «Відійди від Мене, сатано; написано: Господу Богу твоєму поклоняйся і Йому Єдиному служи».[5, 1167] Тим самим він визначив, що всі багатства світу по суті є ніщо. Господь навчав, що не можна служити двом господарям: Богові і мамоні. Отже, стосовно багатих людей треба сказати - їм важче ввійти в Царство Небесне. До цього можна додати: Ісус Христос проводив своє життя у бідності, цим засвідчив, що жадоба до збагачення є духовною сліпотою.[16, 420] Апостоли навчали християн бути вільними від умовностей світу. Зокрема, ап. Петро навчає християн бути красивими внутрішньо, осуджуючи зовнішні прикраси. [5, 1266] Преподобний Симеон Новий Богослов: «...християнин, вражений сріблολюбством і люблячий гроші, вже не є

християнином, а ідолопоклонник».[11, 150] Далі він вказує, в цьому питанні християнин повинен бути безпристрасним. [11, 150] Недаремно Церква під час літургії постановила на проскомидії згадувати святих безсрібників Косьми і Даміана. [15, 83] Засвідчуючи тим самим важливість безпристрасного ставлення до багатства.

Гроші стали рухомою силою суспільних відносин. Культ золотого тельця отримав всенародну шану і поклоніння. Грошима вимірюється еквівалент всіх цінностей. Але таке ставлення до грошей робить наше суспільство язичницьким. Навіть виправдання що ми в Христа хрестилися (тобто люблячи гроші ми все ж залишаємося вірними Церкві) засуджується, іншими словами – ми так у Нього і не зодягнулися. [13, 157]

Отже, треба пояснити, чим саме являються гроші і як до них відноситись. Гроші – це особливий товар, який виражає ціну всіх інших товарів і який обмінюють на них. В докапіталістичних формаціях їх роль виконували різні товари, наприклад, шкіри звірів, зерно, тварини. З розвитком товарного виробництва роль всезагального еквівалента закріпилася за благородними металами – золотом і сріблом. В подальшому в обіг надходять паперові грошові знаки, які замінюють золоті і срібні монети. [18, 109] Фінанси (франц. Finance, від латинського finantia – платіж) – сукупність економічних відносин, що виникають у процесі формування та використання централізованих і децентралізованих грошових фондів. Використання фінансів (грошових ресурсів) становить особливу сферу економічної діяльності держави. [7, 465] Фінанси являють собою державно організовану систему грошових відносин у суспільстві. [12, 8]

Визначити цінність людського часу можна лише абстрактно. Але виробництво формує у товаровиробника право власності, адже до створення даного предмету він підходить творчо. Щоб узгодити це право власності використовується одиниця обміну – гроші. В будь-якому акті обміну річ стає рухомою не в фізичному а в метафізичному сенсі, вона покидає межі власності однієї людини (свого виробника чи продавця) і стає власністю іншого. Через те, що речі отримують в обміні метафізичний рух, то й межі індивідуальної власності повинні бути м'якими, тобто такими, які сліднують за предметом. Саме рухомою формою існування власності є цінність, що забезпечує збереження майнової рівноваги господарчих суб'єктів при безперервному обміні речовини, енергії та інформації між ними. Вже самий примітивний обмін речей за формулою «товар-товар» породжує цінність, хоча й міститься в прихованій формі. За своєю природою цінність тотожна законам збереження, тому що саме за допомогою механізму цінності в суспільстві, яке базується на поділі праці й обміну, зберігається майновий статус-кво власників: всі об'єкти власності, котрі змінюють своїх власників, зважуються на «терезах» ціни. І тоді з розвитком обміну з'являються універсальні показники ціннісної ваги окремих товарів – гроші, цінність речей набирає форм товарних цін. Через те, що товарообмін («товар-гроші-товар») означає, що споживацькі спрямування економічних суб'єктів знаходять послаблення в «пустоті» речей, котрі не належали їм першопочатково, «самостійність» яких була спрямована кимось іншим, тоді ціни, які супроводжують рух об'єктів власності, несуть на собі відтінок як «неважливої», так і «самостійної» сторін відповідних предметів. Із вищесказаного напрашується висновок про принципову різницю натурального господарства та товарного виробництва. [10, 490]

Таким чином, гроші і цінності самостійні категорії – ціна прибуток, процент і т.д., з'являються в економіці як засіб, як безпосередня ланка, яка дозволяє зробити обмін між приватними власниками більш легким, а промисловість більш спеціалізованою і розгалуженою, поглибити суспільний поділ праці і, відповідно, забезпечити рентабельність економіки. [15, 491]

Хоча треба зауважити на один момент: одна справа користуватися фінансами для потреб свого життя в умовах сучасного світу, а інша справа – покладати свою надію на матеріальні блага. В цьому випадку людина перестає бути вільною. Словами Клементя Олександрійського Церква навчає: «що все майно існує лише заради використання його на потреби».[8, 142] Тому, коли говоримо про збагачення, тут є головний момент, не будь пов'язаний з предметом настільки, щоб не вийшло по суті таке: не він тобі належить а ти йому. Але це буває не тільки у відношенні до матеріальних предметів, але і в почуттях. [2, 97]

Для підтвердження наших слів щодо грошей, до яких необхідно відноситись як до звичайного товару (чи засобу для обміну), приведемо слова Св. Григорія Палами: «серед побутових потреб є такі, які ми самі задовольняємо, але є і інші, для задоволення яких нам потрібна допомога сторонніх. Тому що одна людина не може бути вченим і землеробом, лікарем і будівельником. Так як одна людина сама не може задовольнити всі життєві потреби та має необхідність в допомозі, тому винайдено засіб – гроші. Завдяки їм можна міняти

надлишок і заповнювати недостачу. Землероб віддає своє тим, хто не займається землеробством, а в заміні отримує ціну (гроші). За це він купує будинок чи тканину.» [4, 28-29]

Дані слова засвідчують, що самі по собі гроші є обмінним чинником. А звідси проблема не в них, а у ставленні до них окремої людини. По-іншому де серце ваше там буде і душа ваша.

У широкому розумінні проблема грошей – це не стільки питання про багатство, скільки проблема відносин у свідомості людини як мікрокосмосу між його духовним світом та його побутом, матеріальним боком життя. Знайти золоту середину між матеріальним і духовним намагалися цілий ряд діячів філософії, релігії, науки й мистецтва. Так, наш видатний філософ Григорій Сковорода засуджував тих, хто був прив'язаний до матеріального багатства: й радив людям, які дбають про свою духовність, уникати спілкування з ними: «Живут на землі нічого не помышляющіи, кромь обогатиться, наѣстись, напитись, одѣтись. Бѣгайте разговоров сих, хотящих обогатитись. В сердцьих худое съмя, плодоприносящее желчь и зміин яд, убивающый душу.» [14, 394].

Вплив грошей на деяких людей може привести до однієї з двох форм одержимості, на перший погляд зовсім різних, проте які є двома боками однієї медалі – або до скнарості, або до марнотратства. Не випадково духовидець середніх віків Данте Аліг'єрі у своїй подорожі по іншоматеріальних світах побачив і скнар, і марнотратців в одному й тому ж місці [6, 37].

Можна припустити, що кожна людина на певному етапі свого розвитку проходить випробування безгрошів'ям, а на певному – надлишком грошей. І часто подолати друге випробування виявляється значно важче, ніж перше. Зазначимо, що східні мудреці давнини вважали, що своїм духовним розвитком більше займається людина середнього достатку: бідняк занадто захоплений пошуком шматка хліба, а багатий перебуває в ілюзії, що за гроші він може придбати все, в тому числі й духовність та порятунок своєї душі.

Мудреці пояснювали і те, що крадіжка грошей або речей є виявом зла в першу чергу не тому, що хтось втрачає щось, а тому, що крадіжка підсилює почуття власності як у злодія, так і в того, хто постраждав від крадіжки. Саме почуття власності, на нашу думку, і мав на увазі Ісус Христос, коли наголошував, що «важко тим, хто має багатство, ввійти в Царство Боже! Бо легше верблюду пройти крізь вушка голок, аніж багатому ввійти в Царство Боже» [5, 1176].

Зазначимо, що важливий не стільки розмір суми грошей, які має людина, скільки ставлення до неї. Хтось може залежати навіть від мізерної суми грошей, а хтось може мати мільйони доларів і бути при цьому спокійним, витрачаючи їх найкращим чином і не боятися бути позбавленим них.

Про почуття власності яскраво говорить описаний у Біблії випадок, коли багатії жертвували в храмі дуже дорогі речі, щоб показати свою «високу» віру й любов до Бога. Але Ісус Христос сказав, що більш за всіх пожертвувала Богові бідна вдова, яка поклала на жертovníк всього лише одну лепту – найдрібнішу монету, оскільки багатії жертвували від надлишку, а вона зовсім нічого, крім цієї монети, не мала. [5, 1180]

Не кожен багатій є рабом багатства. Ще Лао Цзи наголошував, що ми володіємо лише тим, від володарювання чим відмовилися. [9, 148] Саме тоді можна більш правильно розпоряджатися тим, що маємо. Можна мати мільйони і при цьому не залежати від них, а можна нічого не мати, але бути при цьому власником у душі. З цього приводу згадаємо одну з легенд про Будду й двох його учнів. Один із них жив у великому багатстві, а другий не мав нічого, крім одягу на собі. Проте Будда постійно дорікав бідному за почуття власності, а багатому не казав нічого з цього приводу. Настав день, коли учень-бідняк не витримав і спитав Вчителя, чому він постійно сварить його про почуття власності, хоч він нічого не має, але й жодного слова не каже про це почуття власності багатію. Будда на це питання відповів, що багатий учень зовсім не прив'язаний, не залежний внутрішньо від того, що у нього є, у той час, як бідний ніби нічого не має, проте постійно думає про багатство. [1, 48]

А Серафим Саровський своєму багатому учневі поміщику Мотовилову, навпаки, наказав пожертвувати своїм багатством заради подальшого духовного росту. [3, 24] На Русі в давнину було не мало випадків і коли церква когось із духовно сильних людей для подальшого їх духовного зростання благословляла на жебрацтво як різновид духовного подвигу. При цьому важлива різниця між поняттями «бідний» і «жебрак»: Бідний може ще розраховувати на свій, хай і жалюгідний, капітал, а жебрак повністю залежний від того, що в релігії називається волею Божою. Напевно, саме це мав на увазі Ісус Христос, коли під час нагірної проповіді казав: «Блаженні вбогі духом, бо їхнє є Царство Небесне» [5, 1084].

Отже, праці філософів, соціологів, найкращі зразки художньої літератури і досвід життя видатних особистостей свідчать, що християнські духовні цінності на даному етапі розвитку людства не тільки не втратили свого значення, але стали ще більш актуальними.

Література

1. Андросов В. П. Будда Шакьямуни и индийский буддизм. – М., 2001.
2. Антоний (Блум) митр. Сурожский. Пути христианской жизни. Беседы. – К., 2001.
3. Беседа преподобного Серефима Саровского с Н. А. Мотовиловым о целях христианской жизни. – М., 2010.
4. Беседы (омилии) святителя Григория Паламы. Часть 3. Перевел с греч. архим. Амеросий (Погодин). – М.: Паломник, 1993.
5. Біблія. – К., 2009.- 800с. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – К., 2002.
6. Климент Александрийский. Педагог. – М., 1996.
7. Лукьянов А. Е. Лао-Цзы и Кофуций: Философия Дао. – М., 2001.
8. Назаров И.В. Одоление вещества: экономикаю - К., 2001. Преподобный Симеон Новый Богослов. Творения. – СТСЛ, 1993.
9. Рудюк Л.В. Фінанси: Навч. Посіб. для дистанц. навчання. – К., 2004.
10. Светлов П.Я. Идея Царства Божия в ее значении для христианского мирозидания – СТСЛ., 1994.
11. . Шумка М., Янковий С. Гроші та політика / Михайлина Шумка, Святослав Янковий // Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець», спецвипуск, 2008 – С. 80-95.
12. . Шумка М., Гончарук Т. Рефлексія феномену грошей / Михайлина Шумка, Тетяна Гончарук // Матеріали Міжнародних філософсько-економічних читань 20-21 травня 2009 року, Львів. – С. 112-117.
13. Шумка М., Жук А. Суть та значимість грошей у працях М. І. Туган-Барановського / Михайлина Шумка, Алла Жук // Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець», спецвипуск, 2008 – С. 73-75.
14. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. Гроші та християнин: Євангельський контекст / Тетяна Вікторівна Гончарук, Михайлина Леонівна Шумка // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Матеріали V Міжнародних філософсько-економічних читань (28 – 29 травня 2012 року, Львів) / Редколегія. Відп. секретар З. С. Скринник. – Львів, 2012. – 617 с. – С. 372-382.
15. Томахів В. Гроші як чинник глобалізації [Електронний ресурс] / Володимир Томахів // Мандрівець. – 2008. – № 4. – С. 67-71.